

УДК 37:004.9(477.82)

DOI [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2020-1\(28\)-23-27](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2020-1(28)-23-27)

Іванова Наталія,

м. Луцьк, Україна

 <https://orcid.org/0000-0003-0922-2171>

ОСВІТА У ВИКЛИКАХ ДИГІТАЛІЗАЦІЇ: ВІД ПРОСВІТНИЦТВА ДО КОМПЕТЕНТНОСТІ

Анотація.

У статті досліджено проблему розвитку освіти в умовах викликів інформаційно-цифрового світу. Підкреслено, що для нашої країни потрібні компетентні фахівці, які здатні до конкурентоспроможної, цілеспрямованої активної діяльності. Відповідно до цього, необхідно орієнтувати навчальний процес на досягнення учнем професійних компетенцій, які дають змогу задовольнити базові потреби людей і захистити їх соціальний статус і гідність. Зазначено, що сьогодні потрібно вчити не лише напрацьованому мудрим попередниками, а й можливим сценаріям майбутнього, у яких може доведеться жити. Підкреслено роль викладача, який, готуючи компетентного учня, студента, сам має бути компетентним.

Ключові слова: дигіталізація; розум; освіта; компетенції.

Для сучасної України найважливішим пріоритетом освітньої діяльності є підготовка творчої, мислячої особистості, яка здатна до креативної діяльності, а також адаптованої до непередбачуваних ситуацій та орієнтації в складних викликах життя. У всіх навчальних програмах і планах зазначається, що сучасний учень і студент має формувати в собі компетенції, на основі яких виробляються здібності до конкурентоспроможності, цілеспрямованості, самостійного прийняття рішень, вміння розробляти різноманітні варіанти підходів з реалізації плану дії, прогнозувати і всебічно аналізувати проблемні ситуації. Нове покоління молодих людей, сповнених знань, професійності, компетенцій повинно енергійно, по-новому будувати молоду державу Україну. Особливо тепер, коли Україна веде війну проти жорстокого російського окупанта, який зазіхнув на нашу незалежність. Відбудова нанесених ворогом руйнувань потребує значних зусиль усіх громадян, і насамперед освічених.

Зазначимо, що інтелект, знання є основою освітньої діяльності. Віра в силу освіченого розуму головним чином сформована філософами епохи Модерну. Вона ґрунтувалася на досягненнях науки того періоду, яка довела доцільне облаштування природи. На цій підставі філософами та гуманістами було поставлено завдання закласти такі основи моралі, науки і релігії, які б відповідали властивому людині розуму. Він має вибудувати за аналогією природи розумно облаштоване суспільство. Це привело до просвітницької ідеології, на основі якої сформувалися великі утопії ХІХ ст., зокрема вчення марксизму про комуністичне суспільство. У другій половині ХХ ст. «просвітницький розум» у провідних країнах Заходу втратив своє значення. Українська освіта майже до кінця минулого століття перебувала в тотальності впливу марксизму, сформованого на ідеях Просвітництва. Проте віра в силу освіти, яка має навчити «вічному», «доброму», «розумному», не втратила свого значення.

Ця віра і на сьогодні концептуалізована у відомій дихотомії: «вчення – світло, невігластво – темрява». Але віра ніколи не дана людині готовою, завершеною та остаточною. Віра – це пошук сили для себе, «стрибок у невідоме» (К. Барт). Віра парадоксальна, вона має збуджувати, тривожити розум, а не вселяти спокій і незворушність. Один із парадоксів віри полягає в тому, що вона не гарантує впевненості, а лише відкриває шляхи до самої себе, неповторної та різної, породжуючи сумніви і тривогу. Так само віра в силу розуму, в освіченість людини має виходити з її неоднозначності, у якій поєднується і позитив, і негатив, а також цілісності загалом. «Життя, – зазначає С. Пінкер, – це не сон або дивна комбінація не пов'язаних між собою вражень. І застосування розуму до світу доводить власну значущість, надаючи нам можливість

змінювати світ за нашим бажанням: від лікування інфекцій до відрядження людини на Місяць» [2, с. 354].

Загальна система освіти, яка зорієнтована на досягнення певного позитиву, а саме – творчої, професійної, знаючої, конкурентоздатної людини, заразом повинна враховувати постійні девіації (відхилення) на цьому шляху. Насамперед, а чи потрібно суспільству, щоб усі були саме такими індивідами? Уявіть, що навколо вас одні Сократи, Ейнштейни, Білл Гейтси, академіки, винахідники, архітектори тощо? Чи буде таке суспільство дієздатним, спроможним підтримувати свою життєдіяльність? Очевидно, що освіта сьогодні має орієнтувати розум на досягнення насамперед професійності, більш придатної для освоєння сучасної реальності, яка потребує нових спеціалізацій. «Ми маємо зосередитися на задоволенні базових потреб людей і захисті їхнього соціального статусу і гідності... Можливо, нам потрібно переключити наш розум і зрозуміти, що догляд за дітьми є, напевно, найважливішою і найважчою працею у світі» [4, с. 62] – вважає Ю. Харарі. І, хоча, на сьогодні чимало робочих місць є безнадійно застарілими, але, на нашу думку, їх потрібно зберегти для того, щоб кожна людина змогла знайти свою працю до душі.

Ми живемо в епоху, яка цінує тих, хто досяг успіху. Сьогодні вже не так важливо, який ти шлях обрав: спорт, політика, бізнес, наукова кар'єра, чи ти зубами перетягнув на декілька метрів завантажений вагон, шахрайськими маніпуляціями здобув мільйони, став героєм скандалу, виграв перше місце в конкурсі дурнів, обманув партнера тощо. Головне, що це дало певні дивіденди, на тебе звернули увагу, ти можеш досягнути певного статусу, зайняти відповідну «нішу» в суспільстві. «Посміхайся, і ти досягнеш успіху!», «Тут і тепер!», «На тому стою, але можу інакше!» – одні з головних принципів сучасного життя. І чи потрібно для цього вчити теорему Піфагора, складнопідрядні та складносурядні речення, шукати аргументи на користь еволюційної теорії Дарвіна чи рефлексувати з приводу праксеології Ф. Мізеса?

У такій ситуації постає запитання: «Для чого вчитися?» В умовах аграрного суспільства, коли сільське життя поступалося місту, відповідь була проста: «Щоб волам “хвости не крутити”». В індустріальну епоху вища освіта стала індульгенцією для переходу до іншої соціальної страти – інженерно-технічної та гуманітарної інтелігенції, стати «начальником». Традиційно життя було розділене на дві взаємодоповнювальні частини: перший період – навчання, за яким, у другому періоді, відбувалася робота за одержаними знаннями, інформацією та спеціалізацією. Однак сьогодні, коли людство вступило в «суспільство знань», коли трансформуються базові структури життя, поглиблюючи його розривність, ця модель є явно застарілою. Передвиборчі лозунги кандидатів на вищі посади в недавньому минулому: «Я гарантую стабільність!» вже не відповідають часу: якщо ви зберігаєте свою стабільну ідентичність, погляди на світ, минулу систему знань, то вам гарантовано залишитися відсталим «ретро-диваком». Якщо індивід хоче залишитися відповідним викликам часу в економічному, культурному та соціальному сенсі, то потрібно постійно вчитися, шукати нові ідеї та смисли, переробляти себе, навіть у зрілому віці, а особливо сьогодні – коли світ вступив у період глобальних геополітичних і гео економічних потрясінь, коли настала реальна загроза третьої світової війни, і потрібні нові інтелектуальні українські сили.

Отже, сьогодні потрібно вчити не лише для отримання знань, а вчитися бути сучасним, що передбачає своєрідність, унікальність, самостійність, які мають стати нормою. Саме тому батьки і учні шукають нові школи, ліцеї, їдуть вчитися за кордон, поширюється приватна освіта, а навчальні заклади пропонують нові спеціальності, професії, навчальні програми, факультативи тощо. Усі зрозуміли, що майбутнє – це не те, що буде потім, не скоро, воно вже настало, прийшло, і ми дедалі більше змушені мати справу з надрозумними комп'ютерами, штучним інтелектом, біотехнологіями і нанотехнологіями. Причому вони можуть маніпулювати емоціями і знаннями з надприродною точністю, ставлять перед необхідністю постійно змінювати свою професію, яка взагалі може стати непотрібною.

Як варто діяти в ситуації величезного обсягу інформації, яку важко сприйняти й проаналізувати? Щоб вижити в такому світі, досягнути певного комфорту, потрібна висока інтелектуальна

«гнучкість», уміння оперувати резервами знань, володіти не надуманими, утопічними, а реальними компетенціями. Окрім того, потрібні величезні резерви емоційної рівноваги. «Ви щораз, – зазначає Ю. Н. Харарі, – муситимете прощатися з чимось, що найліпше знали, і почуватися як вдома з невідомим... Люди як індивіди і людство загалом дедалі муситимуть мати справу з тим, з чим ніхто ще ніколи не мав справи, скажімо, з надрозумними машинами, інженерією тіл, алгоритмами, які можуть маніпулювати вашими емоціями з надприродною точністю, різкими катаклізмами клімату, викликаними людьми, а також із необхідністю змінювати свою професію кожних наступних десяти років» [4, с. 326].

Видатний німецький філософ М. Гайдеггер вказував на три виміри часу буття людини: минуле, теперішнє та майбутнє. Минуле виступає як «фактичність»; сьогодення – як «залежність від речей»; майбутнє – як «проект», який визначає наші життєві плани, енергію діяльності. У цьому аспекті плин часу життя йде не від минулого до майбутнього, а навпаки [5]. Усе найбільш важливе в людини попереду, а не в минулому, яке вже відбулося. А майбутнє належить тим, хто зуміє поєднати непоєднуване, знаходити нові смисли і, таким чином, адаптуватися до «безжальних» викликів усе ще не пізнаної природи і непередбачуваного розвитку цивілізації. Інакше кажучи, усе життя людини залежить від того, ким вона хоче стати і чого прагне досягти. На основі цього відбувається вибір професії, системи знань, навчальної програми, факультету, мети життя тощо. Якщо поглянемо на духовний край діапазону, то освіта приносить дари, що виходять далеко за межі практичного ноу-хау й економічного зростання [7]. Розлогість наслідків освіти ускладнює розрізнення посередницьких ланок каузального ланцюжка від формальної освіти до соціальної гармонії. Деякі з цих ланок можуть бути просто демографічно-економічними. Краще освічені дівчата, виростаючи, народжують менше дітей, а отже, збільшення надлишку молодих виробників. Окрім того, краще освічені країни багатші, а багатші країни більш мирні та демократичні [6].

У цій ситуації потрібно вчити не лише тому, що було раніше, напрацьоване мудrimi попередниками, а й можливим сценаріям майбутнього, у яких доведеться жити. Головне в навчанні – не показувати лише «правду» життя, тим більше, що цих «правд» величезна кількість, а створювати новий світ або «переформатовувати» старий. Для цього потрібні не просто знання, а вміння його використовувати. Адже невміння керувати економікою, політикою, культурою і технологіями відбувається не від недоліку знань, а відсутності тих людей, які можуть на основі знань і в кризові, і в антикризові часи розв'язувати проблеми [3].

Джерела добробуту ХХ ст. – промислові революції, які відбулися у ХІХ ст., а вони відбулися завдяки інтелектуальним змінам, які принесла епоха Модерну. Відповідно досягнення ХХІ ст. є результатом колосальних досягнень науки, технологій і знання ХХ ст., які зумовили становлення інформаційного суспільства. У створенні світу, у якому «корисні знання» використовувалися з такою рішучістю та цілеспрямованістю, яких не знало жодне суспільство, і полягає унікальний західний підхід, що породив сучасний матеріальний і культурний світ. Саме ці «корисні знання» відкрили шлях до процвітання. Ті країни, які обрали цей шлях, приєдналися до багатства і комфорту, які перевершують уяву. Насамкінець прагнення до цих благ перетворилося в інтенсивні перегони, хоча вони і не торкнулися всіх. І хоча навіть сьогодні опір і обережність перед технікою і технологіями великі, проте сучасний світ інституційно влаштований так, що навіть ті, хто заперечує сучасну техніку або нездатні її освоїти, врешті-решт будуть змушені піти цим шляхом [1, с. 380–381].

Окрім того, дослідження освіти підтверджують, що освічені люди більш просвітлені. Серед них менше расистів, сексистів, ксенофобів, гомофобів та авторитарників. Вони більше цінують уяву, незалежність і свободу слова. Такі люди більше схильні голосувати, волонтерити, висловлювати політичні переконання і належати до громадянських асоціацій, як-от спілки, політичні партії, релігійні та громадські організації. Також освічені люди більше довіряють співгромадянам, а це «основний інгредієнт дорогоцінного еліксиру, що зветься соціальним капіталом, який дає людям упевненість для укладання угод, інвестування і законослухняності без побоювання,

що вони дурники, яких усі ошукають» [2, с. 244], – вважає С. Пінкер. Таким чином, розвиток освіти є флагманом прогресу людства.

Отже, проблема «для чого вчитися» породжує низку інших проблемних запитань: «Як вчитися?», «Де вчитися?», «Скільки це коштує?», «Яким має бути результат навчання?», «Які знання потрібні для майбутнього, яке вже з нами?». І чи не найголовніше: «Хто повинен вчити»? Якщо вихователь сам має бути вихованим, то викладач, який готує компетентного учня, студента, фахівця, сам має бути компетентним. Інструкціями, правилами, методичними вказівками нову освітню систему не побудуємо. А що в такому випадку? Згадуються слова Епікура: «Метою філософії є пізнання і свобода, що з нього випливає». Отже, це породжує свободу вибору, свободу пропозицій, свободу пошуку, що відкриває можливість свободи мислення. А в ньому і полягає, як говорив Б. Паскаль, вся гідність людини. Можливо, це має бути «серцем» навчання – мислити, щоб навчитися вчитися?

Використані літературні джерела

1. Пінкер Стівен. Просвітництво сьогодні. Аргументи на користь розуму, науки та прогресу / Пінкер Стівен. – Київ : Наш формат, 2019. – 560 с.
2. Харарі Ю. Н. 21 урок для 21 століття / Ю. Н. Харарі. – Київ : Форс Україна, 2018. – 416 с.
3. Heidegger M. On Time and Being / M. Heidegger. – New York : Harper. – 84 p.
4. Rindermann H. Relevance of education and intelligence for the political development of nations: Democracy, rule of law and political liberty / H. Rindermann // *Intelligence*. – 2008. – No. 36. – P. 306–322.
5. Porter R. The creation of the modern world: The untold story of the British Enlightenment / R. Porter. – New York : Norton, 2001.
6. Спиваковский В. М. Образовательный взрыв / В. М. Спиваковский. – Киев : Гранд, 2011. – 436 с.
7. Мокир Дж. Дары Афины. Исторические истоки экономики знаний / Дж. Мокир. – М. : Изд-во Института Гайдара, 2012. – 408 с.

References

1. Pinker, Steven. (2019). *Prosvitnytstvo s'ohodni. Arhumenty na koryst' rozumu, nauky ta prohresu* [Enlightenment today. Arguments in favor of reason, science and progress]. Kyiv, 560 p. [in Ukrainian].
2. Kharari, Yu. N. (2018). *21 urok dlya 21 stolittya* [21 lessons for the 21st century]. Kyiv, 416 p. [in Ukrainian].
3. Heidegger, M. *On Time and Being*. New York: Harper.
4. Rindermann, H. (2008). Relevance of education and intelligence for the political development of nations: Democracy, rule of law and political liberty. *Intelligence*. 36, P. 306–322.
5. Porter, R. (2001). *The creation of the modern world: The untold story of the British Enlightenment*. New York: Norton.
6. Spivakovskiy, V. M. (2011). *Obrazovatel'nyy vzryv* [Educational explosion]. Kyiv, 436 p. [in Ukrainian].
7. Mokir, Dzh. (2012). *Dary Afiny. Istoricheskiye istoki ekonomiki znaniy* [Gifts of Athena. Historical origins of the knowledge economy]. Kyiv, 408 p. [in Ukrainian].

Ivanova Nataliia

EDUCATION IN THE CHALLENGES OF DIGITALIZATION: FROM ENLIGHTENMENT TO COMPETENCE

Summary.

The article examines the problem of education development in the context of the challenges of the information and digital world. The contradictions of digitalization are compounded by geopolitical tensions in the world, which have resulted in Ukraine's war against Russian aggression. It is emphasized that in this situation our country needs competent specialists capable of competitive, purposeful activity. The solution to this problem relies on education, which proves its own importance, provides an opportunity to change the world in

accordance with the needs and desires of people. Therefore, it is necessary to focus the educational process on the achievement of professional competencies that will meet basic needs of people and protect their social status and dignity. For a person to conform to modernity in the economic, political, cultural sense, education must seek new ideas and meanings. This circumstance sets the task of learning originality, uniqueness, independence, which should become the norm. It is shown that in the process of further development of digitalization, people will increasingly deal with super-intelligent computers, artificial intelligence, biotechnology, nanotechnology, algorithms that can manipulate knowledge and emotions with supernatural precision. To survive in such a world, you need high intellectual flexibility, the ability to operate with reserves of knowledge, to have real competencies. It is noted that today we need to teach not only the achievements of wise predecessors, but also possible scenarios for the future in which we will have to live. This requires not just knowledge, but the ability to use it. The modern world is institutionalized so that everyone is forced to follow the path dictated by digital technology. The role of the teacher is emphasized, who, preparing a competent pupil, student, must be competent.

Keywords: digitalization; mind; education; competence.

Стаття надійшла до редколегії 12 травня 2022 року

УДК 37.031.4

DOI [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2020-1\(28\)-27-32](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2020-1(28)-27-32)

Гальченко Максим,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0002-8151-530X>

КРЕАТИВ НАУКОВОЇ ОСВІТИ В ПАРАДИГМІ ФЕНОМЕНУ НАУКИ

Анотація.

У статті здійснено аналіз феномену науки як системи, результатом якої постає знання. Їх еволюція визначила формування культури творчого мислення. Зазначено, що історія наукового знання може бути зрозуміла й осмислена найкращим чином у теорії наукової освіти. Наукова освіта оприлюднює свою діяльність у розвитку творчого мислення, змін в ієрархії форм об'єктивації знання. Підкреслено, що в науковій освіті знання постає умовою розширення культури творчого мислення, відповідного викликам сьогодення.

Ключові слова: наукова освіта; знання; наука; творчість.

Аналіз розвитку науки передбачає побудову теоретичної системи, з позицій якої розглянуто знання. Воно в такому разі постає функцією теорії, пошуком необхідних, загальнозначущих закономірностей, які займають важливе місце в структурі наявної теорії. Вироблення теоретичної системи передбачає і засновується на досягненні шляхів розвитку мислення. Це особливо важливо для гуманітарного знання, де освоєння різних тенденцій, долучення до тих чи інших історичних традицій здійснює вирішальний вплив на вибір як теоретичної орієнтації, так і певної системи цінностей та світоглядних орієнтацій.

Історія наукового знання може бути осмислена найкращим чином лише на вищих етапах еволюції тієї або іншої наукової дисципліни чи соціального інституту, зокрема освіти. Цілісне розуміння сутності цієї наукової дисципліни як іншого факту соціально-культурного життя може бути досягнуто завдяки освоєнню їх історії. Теоретично розвинена система є умовою для розуміння науки, а процес становлення наукового знання – один з «пробірних каменів» істинності